

Heterósexísk orðanotkun íslenskra framhaldsskólanema

Aðalbjörg Eva Aðalsteinsdóttir og Jón Ingvar Kjarran

► Abstract ► Um höfundana ► About the authors ► Heimildir

Rannsóknin fjallar um heterósexíska orðanotkun íslenskra framhaldsskólanemenda sem hefur ýmsar birtingarmyndir. Erlendar rannsóknir benda til að orðanotkunin valdi nemendum óþægindum en fáar íslenskar rannsóknir fjalla um efnið. Markmiðið var að skoða tilteknar íslenskar birtingarmyndir orðanotkunarinnar, svo sem notkun orðanna *faggi/faggalegt* um óviðeigandi hegðun og *gay* um heimskulega/asnalega hegðun/fyrirbæri. Algengi orðanotkunarinnar var skoðað, kynjamunur, aðstæðurnar sem orðanotkunin fór fram í innan skóla, á netinu og annars staðar samanborið við utan skóla og áhrif orðalagsins á líðan nemenda. Gagna var aflað með spurningalista sem var lagður fyrir nemendum 18 ára og eldri ($n=149$) í þremur framhaldsskólum með bekkja- eða áfangakerfi á höfuðborgarsvæðinu. Algengi orðanotkunarinnar var misjafnt, *transa/tranný* yfir trans fólk var sjaldgæfast (5%) en *faggi/faggalegt* yfir óviðeigandi hegðun var algengast (54%) og því næst kynskiptingur yfir trans fólk (34%). Strákar voru líklegri en stelpur til að hafa notað sum form heterósexísks orðalags. Hærra hlutfall þátttakenda taldi að þeir væru líklegri til að nota heterósexískt orðalag *utan skóla en í búningssklefanum, í íþróttatíma* eða *í skólastofum*. Hlutfall þátttakenda sem upplifði óþægindi af að heyra orðanotkunina var misjafnt. Hæst hlutfall þátttakenda upplifði óþægindi af að heyra *trukkalessa* um stelpu sem hegðaði sér ekki kvenlega (65%), 64% upplifðu óþægindi af að heyra *gay* yfir heimskulega/asnalega hegðun og 63% af að heyra *faggi* yfir strák sem hegðaði sér ekki karlmannlega. Fæstir þátttakendur upplifðu óþægindi af að heyra orðið kynskiptingur um trans fólk (32%). Niðurstöður rannsóknarinnar benda til að íslenskir framhaldsskólanemendur noti heterósexískt orðalag í mismiklum mæli en margir upplifi óþægindi af að heyra það. Ef hægt er að draga úr slíku orðalagi gæti það haft jákvæð áhrif á nemendur í námi og í framtíðinni.

Efnisorð: Heterósexísk orðanotkun, heterósexismi, hómófóbía, hið gagnkynhneigða regluveldi, kyngervi, framhaldsskólanemendur.

Inngangur

Erlendar rannsóknir hafa staðfest heterósexíska orðanotkun innan skólakerfa. Ein af birtingarmyndum orðanotkunarinnar er hómófóbía (e. homophobia) og hroki eða hatur gagnvart trans fólki (Kosciw, Greytak, Giga, Villenas og Danischewski, 2016; Pascoe, 2005; Payne, 2007; Taylor o.fl., 2011). Slík orðanotkun getur valdið öllum nemendum óþægindum hvort sem þeir eru hinsegin (samkynhneigðir, tvíkynhneigðir, trans fólk eða skilgreina kyngervi sitt eða kynhneigð í andstöðu við ríkjandi viðmið) eða ekki (Kosciw o.fl., 2016; Taylor o.fl., 2011). Í Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012) er fjallað

um grunnþáttinn „Jafnrétti“ sem kveður á um að nemendur skuli læra um jafnrétti í víðum skilningi. Í því felst að greina forréttindi og mismunun ásamt ólíkum þáttum sem geta orsakað mismunun sumra hópa og forréttindastöðu annarra. Meðal þátta sem tilgreindir eru í Aðalnámskrá framhaldsskóla og geta mögulega aukið líkur á mismunun eru kyn og kynhneigð (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Segja má að hvers kyns heterósexísk orðanotkun geti ýtt undir þess háttar mismunun því orðanotkunin styður við heterósexisma sem gerir ráð fyrir að gagnkynhneigð sé ríkjandi viðmið og öðrum kynhneigðum því gefið minna vægi (Herek, 2000; Pharr, 1988). Í Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012) kemur fram að meðal þeirra þátta sem nemendur eigi að hljóta þjálfun í séu samskipti við aðra þar sem jafnrétti og mannréttindi eru lykilatriði. Heterósexísk orðanotkun framhaldsskólanemenda samræmist því ekki Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012).

Fáar íslenskar rannsóknir fjalla um stöðu hinsegin nemenda (sjá þó Jón Ingvar Kjarran og Ingólf Ásgeir Jóhannesson, 2010; Jón Ingvar Kjarran og Ingólf Ásgeir Jóhannesson, 2011) og nær engar hafa skoðað algengi heterósexíks orðalags meðal nemenda í framhaldsskólum. Rannsókn Jóns Ingvars Kjarrans (2016) skoðar þó kynjamun sambærilegrar orðanotkunar en þar kom fram að strákar voru líklegri en stelpur til að nota orð á borð við *faggalegt* yfir mynd af tveimur strákum að kyssast eða mynd af strák sem uppfyllti ekki viðmið um karlmannlegt útlit.

Hér verður gerð grein fyrir niðurstöðum rannsóknar á algengi heterósexískrar orðanotkunar í íslenskum framhaldsskólum. Heterósexísk orðanotkun getur verið mismunandi og hefur margar birtingarmyndir, ekki er hægt að lýsa þeim öllum í þessari rannsókn og því einblínt á tiltekin form hennar eins og notkun neikvæðra orða yfir hinsegin einstaklinga, hvort sem það er meðvitað eða ómeðvitað, þó orðanotkunin beinist ekki endilega að þeim. Hlutlaus orð sem notuð eru til að lýsa kynhneigð gætu einnig verið tekin úr samhengi og notuð í neikvæðri merkingu, meðvitað eða ómeðvitað.

Til að skilgreina heterósexíska orðanotkun var stuðst við erlendar og íslenskar rannsóknir ásamt öðrum heimildum (Guasp, Statham, Jadva og Daly, 2012; Kosciw o.fl., 2016; Pascoe, 2005; Payne, 2007; Jón Ingvar Kjarran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2011; *Slangurorðabókin*, 2011; Trans Ísland, e.d.-a). Hafa skal í huga að heterósexískt orðalag á ensku hefur ekki endilega sömu merkingu í íslenskri þýðingu vegna menningarbundins munar. Því er ekki sjálfgefið að orðanotkun á Íslandi sé sú sama.

Hér á eftir fylgir skilgreining rannsóknarinnar á heterósexísku orðalagi sem skoðað var og þeim heimildum sem stuðst var við þegar hvert form orðanotkunarinnar var skilgreint:

- Notkun orðsins *gay* til að lýsa því að hlutur/fyrirbæri sé heimskulegt eða asnalegt líkt og lýst var í niðurstöðum rannsókna Pascoe (2005) og Kosciw o.fl. (2016).
- Notkun orðsins *gay* um heimskulega/asnalega hegðun líkt og í niðurstöðum rannsóknar Kosciw o.fl. (2016).
- Notkun frasans *no homo* til að ítreka gagnkynhneigð eins og í niðurstöðum rannsóknar Kosciw o.fl. (2016).
- Notkun orðsins *faggi* yfir strák sem hegðar sér ekki karlmannlega en Pascoe (2005) lýsti viðlíka orðanotkun þar sem enska orðið *fag* var notað. Niðurstöður rannsóknar Jóns Ingvars Kjarrans og Ingólfs Ásgeirs Jóhannessonar (2011) bentu til að orðið *faggi* væri notað á Íslandi.
- Notkun orðanna *faggi* /*faggalegt* yfir hegðun sem þátttakendum líkar ekki, *faggi* getur verið hluti af orði og dæmi um slíkt orð er *kærustufaggi*. Dæmi um notkun lýsingarorðsins *faggalegt* er að finna í niðurstöðum rannsóknar Jóns Ingvars Kjarrans (2016). *Slangurorðabókin* (2011) skilgreindi orðið *kærustufaggi* sem strák sem eyðir miklum tíma með kærustu sinni á kostnað vina. Hins vegar virðist orðið einnig nothæft yfir önnur kyn.
- Notkun orðsins *lessa* yfir stelpu sem hegðar sér ekki kvenlega og gæti verið þýðing á uppnefninu *lezza* líkt og kom fram í niðurstöðum rannsóknar Guasp o.fl. (2012).

Íslenska orðið *lessa* getur einnig verið hlutlaust orð, notað til að lýsa kynhneigð sem væri í samræmi við þróun á notkun orðanna *hommi* og *lesbía* sem höfðu áður neikvæða merkingu en urðu loks hlutlaus (Þóra Björk Hjartardóttir, 2005). Með heterósexískri notkun er merking orðsins því tekin úr samhengi þar sem það lýsir ekki lengur kynhneigð en er í staðinn notað með neikvæðum hætti.

- Notkun orðsins *trukkalessa* yfir stelpu sem hegðar sér ekki kvenlega og gæti verið möguleg þýðing af uppnefninu *dyke* líkt og lýst var í niðurstöðum rannsóknar Kosciw o.fl. (2016) og Payne (2007).
- Notkun orðsins *kynskiptingur* um trans fólk. Orðið þykir óviðeigandi því það þykir hafa neikvæða merkingu nú til dags (Trans Ísland, e.d.-a).
- Notkun uppnefnanna *transa/tranný* um trans fólk en orðin gætu verið þýðing á uppnefninu *tranny* sem finna má í niðurstöðum rannsóknar Kosciw o.fl. (2016). Óvíst er hversu algeng slík orðanotkun er því félagið Trans Ísland var ekki stofnað fyrir en 2007 (Trans Ísland, e.d.-b) og því mögulega minni meðvitund um að ósamræmis geti gætt milli kyns og kyngervis fólks. Því er hugsanlegt að önnur uppnefni/orð en *transa/tranný* séu notuð eins og orðið *kynskiptingur*. Spurt var um orðin *transa/tranný* engu að síður til að athuga hvort þau væru notuð.

Greinin byggir á niðurstöðum rannsóknar sem gerð var fyrir meistararitgerð fyrri höfundarins við Háskóla Íslands. Tilgangur rannsóknarinnar var að skoða heterósexíska orðanotkun meðal íslenskra framhaldsskólanema. Markmiðin voru að kanna algengi orðanotkunarinnar, áhrif kyngervis á orðanotkunina, áhrif hennar á nemendur og hversu líklegir þátttakendur voru til að nota orðalagið í ólíkum aðstæðum innan skólans, á netinu og annars staðar samanborið við utan skólans.

Rannsóknarspurningarnar voru fjórar:

1. Hversu algeng er heterósexísk orðanotkun meðal íslenskra framhaldsskólanema?
2. Hver eru áhrif kyngervis á orðanotkunina?
3. eru íslenskir framhaldsskólanemendur jafn líklegir til að nota orðalagið í mismunandi aðstæðum innan skóla, á netinu og annars staðar samanborið við utan skóla?
4. Hver eru áhrif heterósexíks orðalags á íslenska framhaldsskólanemendur?

Fræðilegur rammi

Hugtök

Heterósexismi (e. heterosexism) felur í sér þá ályktun að allt fólk sé gagnkynhneigt (Jackson, 2006; Pharr, 1988). Þegar gert er ráð fyrir að allir séu gagnkynhneigðir verður sú kynhneigð að viðmiði og forréttindum gagnkynhneigðra þannig viðhaldið því hún er talin hafa meira vægi en aðrar kynhneigðir líkt og samkynhneigð og tvíkynhneigð (Herek, 2000; Pharr, 1988).

Hið gagnkynhneigða regluveldi (e. heteronormativity) og heterósexismi eru skyld hugtök (Jón Ingvar Kjaran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2010). Hið gagnkynhneigða regluveldi styður gagnkynhneigða menningu (Donelson og Rogers, 2004; Warner, 1993) og skyldubundna gagnkynhneigð (Jackson, 2006; Rich, 1980) sem felst í stofnanabindingu gagnkynhneigðar. Því þykir gagnkynhneigð eðlileg (Jackson, 2006) og gert er ráð fyrir að flestir tileinki sér hana (Rich, 1980). Einnig byggir hið gagnkynhneigða regluveldi á eðlishyggju og tvíhyggjuhugmyndum um kyn/kyngervi (Butler, 1990; Connell, 2005; Eckert, 1989; Gentile, 1993; Jackson, 2006). Þeir sem á einhvern hátt falla utan tvíhyggjunnar eru jaðarsettir og mæta skilningsleysi (Butler, 1990) enda gert ráð fyrir að viðmið kyngervis/kynhneigðar samræmist því sem Butler (1990) nefnir hið gagnkynhneigða form (e. heterosexual matrix).

Herek (2000) leggur til aðgreiningu á hugtökunum hómófóbíu og heterósexisma. Hann telur hugtakið hómófóbíu heppilegra til að lýsa neikvæðum einstaklingsbundnum viðhorfum til samkynhneigðra eða fordómafullri hegðun. Hugtakið heterósexismi er heppilegra til að lýsa samfélagslegum gildum og birtist það í stofnunum samfélagsins sem og tungumálinu (Herek, 2004).

Hugtökin bífóbía (e. biphobia) og transfóbía (e. transphobia) eru skyld hómófóbíu. Bífóbía felst í að tvíkynhneigðir mæti skilningsleysi á því að laðast að körlum og konum (Bennett, 1992). Transfóbía felst í að eigna trans fólki neikvæða ímynd og að mismuna þeim (Sugano, Nemoto og Operario, 2006). Samkvæmt heimasíðu Trans Ísland (e.d.-c) er hugtakið trans (e. transgender) notað sem regnhlífarhugtak yfir ólíka hópa sem upplifa að kyngervi, -tjáning og -vitund samræmist ekki kyni sem skilgreint er út frá líffræðilegum og þannig líkamlegum viðmiðum (Gentile, 1993). Hugtakið sís eða sískynja (e. cis, cisgender) er notað til að lýsa einstaklingum sem upplifa að samræmi sé milli kyns þeirra og kyngervis, -vitundar og -tjáningar (Aultman, 2014). Sískynja einstaklingar eru þeir sem teljast „eðlilegir“ innan hins gagnkynhneigða forms samkvæmt Butler (1990).

Stutt yfirlit um rannsóknir á sviðinu

Rannsóknir hafa lýst ýmsum birtingarmyndum hins gagnkynhneigða regluveldis, heterósexisma og hómófóbíu í enskumælandi löndum (Burn, 2000; Guasp o.fl., 2012; Kosciw o.fl., 2016; Nayak og Kehily, 1996; Pascoe, 2005; Payne, 2007; Taylor o.fl., 2011), innan Evrópu (Collier, Bos og Sandfort, 2013; Slaatten, Anderssen og Hetland, 2014; Slaatten og Gabrys, 2014; Weber og Gredig, 2018) og á Íslandi (Jón Ingvar Kjarran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2010; Jón Ingvar Kjarran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2011; Jón Ingvar Kjarran, 2016). Birtingarmyndirnar felast til dæmis í notkun orða eins og *fag/faggot*, *dyke*, *lezza*, *faggi* og *trukkur* en þó hægt sé að þýða ensku orðin yfir á íslensku þýðir það ekki að þau haldi merkingu sinni. Einnig er óvíst að íslensku orðin hafi sömu menningarbundnu merkingu og þau ensku. Því voru ensku orðin notuð í umfjöllun um rannsóknir sem ritaðar voru á ensku og íslensku orðin í umfjöllun um rannsóknir sem ritaðar voru á íslensku.

Umfjöllunarefni rannsóknar Nayak og Kehily (1996) var hvernig strákar í breskum framhaldsskóla sýndu hómófóbíu með ýmsu móti og hvernig hún mótaði karlmennsku þeirra. Meðal birtingarmynda hómófóbíu var notkun orðsins *gay* sem skammaryrði yfir stráka sem sýndu ekki æskilega (karlmannlega) hegðun.

Merking orðsins *gay* var önnur í niðurstöðum rannsóknar Pascoe (2005) sem var gerð í bandarískum framhaldsskóla. Þar notuðu strákar og stelpur orðið yfir eitthvað sem þótti heimskulegt. Notkun þátttakenda í rannsókn Pascoe (2005) á orðinu gæti því virst lýsa minni hómófóbíu en notkun þátttakenda í rannsókn Nayak og Kehily (1996). Niðurstöður rannsóknar Nicolas og Skinner (2012) sem gerð var í bandarískum háskóla sýndi að álíka notkun á orðinu *gay* og Pascoe (2005) lýsti hafði neikvæð áhrif. Einstaklingar sem heyrðu *gay* notað á neikvæðan hátt voru líklegri til að tileinka sér óbein neikvæð viðhorf til samkynhneigðra (Nicolas og Skinner, 2012). Neikvæð og niðrandi notkun orðsins *gay* hefur einnig átt sér stað í grunnskóla líkt og fram kom í niðurstöðum rannsóknar Renold (2005) sem gerð var í tveimur breskum grunnskólum.

Rannsókn Pascoe (2005) skoðaði fyrirbæri sem höfundur nefndi *fagga*-orðræðuna (e. *fag-discourse*) en niðurstöðurnar bentu til að hún mótaði karlmennsku stráka og minnti þá á að sýna hana. Orðinu *fag* (*faggi*) var þá beint að strákum sem á einhvern hátt fylgdu ekki ríkjandi viðmiðum um karlmennsku, meðal annars því þeir sýndu veikleika sína og/eða þeir þóttu kvenlegir. Í rannsókn Pascoe (2005) var orðið *fag* aldrei notað yfir stelpur og sjaldgæft að þær notuðu það í samskiptum sín á milli eða við aðra. Jafnframt bentu niðurstöðurnar til að orðin *dyke* (*lessa*, *trukkur*, *trukkalessa*) og *lesbian* (*lessa*, *lesbía*) væru ekki notuð um stelpur í sama tilgangi (Pascoe, 2005).

Hómófóbísk eða heterósexísk orðanotkun getur þó einnig beinst að stelpum. Niðurstöður rannsóknar Guasp o.fl. (2012) sem gerð var í Bretlandi sýndu að orðið *lezza* (lessa, lesbía) var meðal annars notað sem hómófóbískt uppnefni. Niðurstöður rannsóknar Payne (2007), sem var framkvæmd í bandarískum framhaldsskóla, bentu til að orðin *faggot* (faggi) og *dyke* væru notuð sem uppnefni yfir samkynhneigðar stelpur. Þátttakendur rannsóknarinnar upplifðu jafnframt önnur form heterósexisma og hómófóbíu, svo sem að þær þyrftu að uppfylla útlitsskilyrði til að geta verið vinsælar, eins og að vera grannar og nota farða (Payne, 2007).

Niðurstöður rannsóknar Burn (2000) sem gerð var í bandarískum háskóla bentu einnig til að uppnefni eins og *fag* hefðu verið notuð meðal bandarískra háskólanema og að strákar notuðu orðalagið frekar en stelpur. Strákar heyrðu auk þess orðalagið oftar og höfðu frekar neikvæð viðhorf til samkynhneigðra. Fylgni milli viðhorfa og notkunar neikvæðra orða yfir samkynhneigða var marktæk en skýrði þó eingöngu 29% fylgninnar. Möguleg skýring var talin felast í að slík orðanotkun mótaði karlmennsku stráka í skólanum og að þeir sem ekki höfðu neikvæð viðhorf til samkynhneigðra en notuðu orðalagið gerðu það til að aðlagast hópnum (Burn, 2000).

Loks skal tekið fram að heterósexísku orðalagi þarf ekki að vera beint sérstaklega að einstaklingum vegna kynhneigðar þeirra. Sumir þátttakendur í rannsókn Pascoe (2005) tóku fram að þeir notuðu ekki orðið *fag* yfir samkynhneigða einstaklinga þó álíkt orðalag hefði vissulega verið notað til að móta karlmennsku stráka (sjá til dæmis Pascoe, 2005; Nayak og Kehily, 1996).

Í Bandaríkjunum hafa samtökin *Gay, Lesbian and Straight Education Network* (GLSEN) kannað skólabrag og menningu. Samtökin notuðust við spurningalista við könnunina og athuguðu meðal annars hversu oft hinsegin (samkynhneigðir, tvíkynhneigðir og trans) nemendur á grunnskóla- og framhaldsskólaaldri (meðalaldur 16,1 árs) heyrðu neikvæða notkun orðsins *gay*, frasann *no homo* til að ítreka gagnkynhneigð eða önnur uppnefni sem einkennast af hómófóbíu. Þá er átt við uppnefni eins og *fag* eða *dyke*, *tranny* (transa/tranný) og *he/she* (hann/hún). Hversu oft þátttakendur urðu varir við hvert form orðanotkunarinnar var misjafnt. Hæst hlutfall hinsegin nemenda (um 67%) heyrði *gay* notað í neikvæðri merkingu oft eða mjög oft en rúmlega helmingur (um 59%) heyrði *fag* og *dyke* notað oft eða mjög oft. Tæplega helmingur (40,5%) hinsegin nemenda heyrði uppnefnin *tranny* og *he/she* oft eða mjög oft en lægst hlutfall (um 39%) heyrði frasann *no homo* oft eða mjög oft. Nánast allir (um 94%) hinsegin nemenda sem urðu varir við neikvæða notkun orðsins *gay* og frasann *no homo* upplifðu einhver óþægindi (Kosciw o.fl., 2016; Kosciw, Greytak, Bartkiewicz, Boesen og Palmer, 2012).

Skólabragur kanadískra skóla hefur einnig verið kannaður og upplifun nemenda (meðalaldur 17,4 ára), sem voru gagnkynhneigðir eða hinsegin (samkynhneigðir, tvíkynhneigðir, *transgender*, *transsexual*, *two-spirited*, hinsegin og óvissir), skoðuð með spurningakönnun. Þátttakendur voru meðal annars beðnir að meta algengi þess að heyra neikvæða notkun orðsins *gay*, uppnefnin *faggot*, *lezbo* (lessa, truckkur, trukkalessa), *dyke* og *queer* ásamt áhrifum þess að heyra orðanotkunina. Meirihluti þátttakenda (um 70%) heyrði *gay* notað daglega í neikvæðri merkingu en 47,5% heyrði uppnefnin *faggot*, *lezbo*, *dyke* og *queer* daglega. Tæplega 60% gagnkynhneigðra þátttakenda upplifði einhver óþægindi af að heyra orðanotkunina en rúmlega 85% hinsegin þátttakenda upplifði einhver óþægindi af að heyra orðanotkunina (Taylor o.fl., 2011).

Í Evrópu hafa einnig verið gerðar rannsóknir sem fjalla meðal annars um hómófóbísk uppnefni unglinga í skólum eins og *fag*, *faggot*, *gay*, lesbo (lessa, truckkur, trukkalessa), *lezzie* (lessa, truckkur, trukkalessa), *dyke* og *queer* í Hollandi (Collier, o.fl., 2013), þýskumælandi hluta Sviss (Weber og Gredig, 2018) og í Noregi (Slaatten o.fl., 2014; Slaatten og Gabrys, 2014). Í rannsókn Collier o.fl. (2013) var meðal annars skoðað hvaða nemendahópar væru líklegastir til að upplifa hómófóbísk uppnefni eins og *fag*, *gay*, *lesbo* og *dyke* (gagnkynhneigðir strákar, gagnkynhneigðar stelpur, samkynhneigðir/tvíkynhneigðir strákar og samkynhneigðar/tvíkynhneigðar stelpur). Niðurstöður rannsóknarinnar bentu til að samkynhneigðir/tvíkynhneigðir strákar væru

líklegastir til að upplifa uppnefni (83,3%) og gagnkynhneigðir strákar næst líklegastir (62,6%). Gagnkynhneigðar stelpur voru ólíklegastar til að upplifa hómófóbísk uppnefni (31,2%) og samkynhneigðar/tvíkynhneigðar stelpur næst ólíklegastar (48,3%).

Rannsókn Weber og Gredig (2018) fjallaði meðal annars um yrta hómófóbíu sem var skilgreind sem hómófóbísk uppnefni (*gay*, *fag* og *queer* notuð yfir einhvern sem þátttakendum líkaði ekki við), frasarnir *that's so gay* og *no homo*, að segja brandara um samkynhneigð, gera grín að einhverjum sem var samkynhneigður og gera grín að strák sem hagaði sér kvenlega. Niðurstöður rannsóknarinnar sýndu að meirihluti þátttakenda (85,4%) hafði sýnt yrta hómófóbíu en strákar voru líklegri en stelpur til að sýna yrta hómófóbíu þar sem 95,2% stráka hafði sýnt hegðunina en 76% stúlkna. Algengasta form yrtrar hómófóbíu var notkun frasanna *that's so gay* og *no homo* (65,1%), næst algengasta formið var að gera grín að strák sem sýndi kvenlega hegðun (56,9%) og þriðja algengasta formið var notkun hómófóbískra uppnefna yfir einstaklinga sem þátttakendum líkaði ekki við.

Rannsókn Slaatten o.fl. (2014) fjallaði meðal annars um algengi uppnefna sem tengjast samkynhneigð (eins og *gay*, *fag* og *lesbo*) og við/um hvern orðalagið var notað. Niðurstöðurnar bentu til að strákar væru líklegri en stelpur til að kalla bæði stráka (74% á móti 54%) og stelpur (34% á móti 29%) uppnefnum sem tengdust samkynhneigð. Strákar voru líklegri til að nota uppnefni yfir einhvern sem var gagnkynhneigður frekar en yfir einhvern sem var samkynhneigður og vin frekar en einhvern sem þeim líkaði ekki við, slíkan mun var ekki að finna hjá stelpum. Bæði strákar og stelpur voru líklegri til að nota uppnefni yfir vini og einhvern sem þeim líkaði ekki við en ókunnuga.

Rannsókn Slaatten og Gabrys (2014) fjallaði meðal annars um ástæður þess að hómófóbísk uppnefni eins og *gay*, *faggot* og *lezzie* voru notuð í norskum skólum. Niðurstöðurnar sýndu að strákar voru líklegri en stelpur til að nota uppnefni. Strákar voru einnig líklegri en stelpur til að verða fyrir barðinu á uppnefnunum. Algengasta ástæða þess að strákar voru uppnefndir var að þeir fylgdu ekki viðmiðum um karlmennsku (um 40%), næst algengasta ástæðan var að þátttakendum líkaði ekki hegðun þeirra (rúmlega 37%) og þriðja algengasta ástæðan var vinaleg stríðni (tæplega 34%). Algengasta ástæða þess að stelpur voru uppnefndar var að þátttakendum líkaði ekki hegðun þeirra (20%), næst algengasta ástæðan var vinaleg stríðni (tæplega 19%) og þriðja algengasta ástæðan var að þær fylgdu ekki viðmiðum um kvenleika (tæplega 12%).

Á Íslandi hefur verið athugað hvernig hið gagnkynhneigða regluveldi og heterósexismi birtast nemendum í íslenskum framhaldsskólum. Jón Ingvar Kjara og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson (2010) fjölluðu um reynslu samkynhneigðra stráka af heterósexisma í íslenskum framhaldsskólum en strákarnir sögðu frá því hvernig gagnkynhneigð var ríkjandi í viðmiðum skólanna, umhverfi og orðræðu. Birtingarmyndirnar voru til dæmis frásagnir og umræður sem einkenndust af gagnkynhneigð, skilningsleysi þar sem gagnkynhneigðum þóttu persónulegar spurningar eðlilegar og skortur á fyrirmyndum því fáir voru komnir út í framhaldsskóla (Jón Ingvar Kjara og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2010).

Birtingarmyndir hins gagnkynhneigða regluveldis hafa einnig verið skoðaðar innan kennslustofunnar, leikfimisalarins og búningasklefans. Innan kennslustofunnar gátu þær falist í notkun úreltra eða niðrandi orða eins og *kynvillingur* í kennslubók eða *kynskiptingur* í umfjöllun kennara. Einnig gat kennari gefið sér gagnkynhneigð nemanda, til dæmis með því að leiðrétta verkefni svo frásögnin varð gagnkynhneigð. Birtingarmyndirnar voru aðrar í leikfimisalnum þar sem áhersla var á fótbolta meðal stráka og voru orðin *hommi* og *faggi* notuð sem uppnefni. Í búningasklefanum virtust gagnkynhneigðir nemendur aftur á móti telja að samkynhneigðir löðuðust sjálfkrafa að öllum af sama kyni (Jón Ingvar Kjara og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, 2011).

Rannsókn Jóns Ingvars Kjara (2016) lýsti því hvernig orðanotkun íslenskra framhaldsskólánemenda einkenndist af heterósexisma og viðmiðum um útlit kynjanna. Niðurstöður

rannsóknarinnar bentu meðal annars til að strákar voru líklegri til að nota orð á borð við faggalegur yfir karla/stráka og trukkan yfir konur/stelpur sem fylgdu ekki kynjuðum útlitsviðmiðum. Einnig voru þeir líklegri til að nota *faggalegt* yfir mynd af tveimur strákum að kysast (Jón Ingvar Kjaran, 2016).

Aðferð og gögn

Þátttakendur og mælitæki

Rannsóknin byggir á megindlegum hluta niðurstaðna rannsóknar sem gerð var fyrir meistaraverkefni fyrri höfundar en sú rannsókn var blönduð. Megindlegi hlutinn byggði á spurningakönnun sem þótti heppileg til að skoða algengi heterósexískrar orðanotkunar líkt og í rannsóknum Kosciw o.fl. (2016) og Taylor o.fl. (2011). Notkun spurningakönnunar þótti einnig gagnleg til að skoða mun á orðanotkun drengja og stúlkna líkt og í rannsóknum Burn (2000), Jóns Ingvars Kjarans (2016), Slaatten o.fl. (2014), Slaatten og Gabrys (2014) og Weber og Gredig (2018) og áhrif þess að heyra orðanotkunina á þátttakendur líkt og í rannsóknum Kosciw o.fl. (2016) og Taylor o.fl. (2011). Einnig voru skoðaðar þær aðstæður sem orðanotkunin átti sér stað í, sem sagt innan skóla, á netinu og annars staðar samanborið við utan skóla.

Notast var við frumsamda spurningakönnun með 11 spurningum. Spurningar um kyn og fæðingarár voru báðar opnar. Kosið var að hafa spurningu um fæðingarár opna því talið var að spurningunni væri auðsvarað, hún væri skýr og engin hætta á misskilningi. Einnig var kosið að hafa spurningu um kyn opna til að bjóða þátttakendum að skilgreina kyn sitt með eigin orðum frekar en að búa til skilgreiningar eða flokka sem henta ekki öllum. Kyn þátttakenda var flokkað í þrennt við úrvinnslu ganga en allir þátttakendur skilgreindu kyn sitt. Flokkarnir voru karlkyn (þátttakendur notuðu karl, karlkyn, kk, strákur og þess háttar), kvenkyn (þátttakendur notuðu kona, stelpa, kvenkyn, kvk og þess háttar) og regnhlífarhugtakið trans (þátttakendur notuðu kynjaskilgreiningar sem bentu til að þeir voru ekki sískynja). Samkvæmt síðu Trans Ísland (e.d.-c) nær hugtakið trans yfir fjölda ólíkra kynjaskilgreininga þar sem kyngervi, kynupplifun og kyntjáning samræmist ekki líffræðilegu kyni. Hugtakið þótti því heppilegt til að lýsa þeim einstaklingum sem notuðu ekki sískynja kynjaskilgreiningu. Einnig þótti ólíklegt að þátttakendur sem ekki notuðu sískynja kynjaskilgreiningar yrðu nógu margir til að skipta þeim hópi frekar.

Spurningar um hererósexíska orðanotkun voru með svarmöguleika á Likert-kvarða og þótti hentugast að hafa sumar spurningarnar í liðum þar sem hver liður skilgreindi eitt form heterósexískrar orðanotkunar (sjá hér að framan) og þátttakendur beðnir að merkja við viðeigandi svarmöguleika. Þeir höfðu val um „oft á dag“, „nokkrum sinnum á dag“, „kannski einu sinni á dag“, „nokkrum sinnum í viku“, „nokkrum sinnum undanfarinn mánuð“, „einu sinni til tvisvar undanfarinn mánuð“ og „aldrei“.

Þátttakendur voru einnig beðnir að meta hversu oft þeir heyrðu aðra, líkt og bekkjarfélaga eða vini, nota heterósexískt orðalag undanfarinn mánuð og merkja við viðeigandi svarmöguleika sem voru þeir sömu og í spurningunni um eigin orðanotkun. Þátttakendur voru einnig beðnir að meta hversu líklegt eða ólíklegt það væri að þeir notuðu heterósexískt orðalag í aðstæðunum „utan skóla“, „á skólalóðinni“, „á göngum skólans“, „í kennslustofum“, „í íþróttasalnum“, „í búningasklefanum“, „á netinu“ og „annars staðar“. Þeir voru beðnir að merkja í viðeigandi reit og svarmöguleikarnir sem þeim buðust voru „líklegt“, frekar líklegt“, hvorki né“, „frekar ólíklegt“ og „ólíklegt“.

Að lokum voru þátttakendur beðnir að meta hversu mikil eða lítil óþægindi þeir upplifðu af að heyra heterósexíska orðanotkun og þeir beðnir að merkja við viðeigandi reit. Svarmöguleikarnir voru „mikil óþægindi“, „nokkuð mikil óþægindi“, „einhver óþægindi“, „engin óþægindi“, „hlutlaus“ og „veit ekki“. Ákveðið var að bjóða upp á svarmöguleikann „hlutlaus“ til að bjóða

upp á svarmöguleika fyrir þá sem mögulega vildu ekki taka afstöðu til þeirra tilfinninga sem orðin gætu hafa vakið og væru þar af leiðandi hlutlausir.

Hluti af því að heyra heterósexískt orðalag fólst í að því væri beint að þátttakendum sjálfum. Hins vegar gerði spurningin ekki greinarmun á að heyra heterósexísku orðalagi beint að öðrum eða þátttakendum sjálfum og var þessi háttur hafður á til að halda spurningalistanum sem stystum. Fyrir vikið var ekki hægt að gera greinarmun á þessu tvennu þó hugsanlegt sé að það veiki frekar óþægindi meðal þátttakenda að heyra heterósexískt orðalag þegar því er beint að þeim.

Spurningalistinn var forprófaður í íslenskum framhaldsskóla á höfuðborgarsvæðinu til að gæta þess að hann væri skiljanlegur en þátttakendur forprófunarinnar voru 44 og höfðu allir náð 18 ára aldri. Spurningalistinn var lagfærður með hliðsjón af forprófuninni og athugasemdum þátttakenda hennar fyrir fyrirlögn.

Þátttakendur rannsóknarinnar voru 149 nemendur, 18 ára og eldri, í þremur íslenskum framhaldsskólum. Þátttakendur voru fæddir á árunum 1993–1998 en meðalaldurinn var 19,9 ár. Fjöldi þátttakenda sem skilgreindi sig sem karlkyn var 67 (45%), fjöldi þátttakenda sem skilgreindi sig sem kvenkyn var 81 (rúmlega 54%) en 1 (tæplega 1%) þátttakandi notaði ekki sískynja kynjaskilgreiningu og var því flokkaður undir regnhlífarhugtakið trans.

Möguleiki var á að þátttakendur rannsóknarinnar notuðu félagslega æskilegan svörunarstíl (e. social desirability bias) við svörun spurningar um ýmis form heterósexísku orðalags enda orðalagið neikvætt. Svörunarstíllinn felst í að þátttakendur gefa svör sem þeir telja að séu samfélagslega samþykkt (Elmes, Kantowitz og Roediger, 2006). Efni og form rannsóknarinnar gerir það að verkum að ómögulegt er að koma alveg í veg fyrir slíkan svörunarstíl. Til að minnka líkur á honum var gætt að því hvernig hugtökin heterósexismi og hið gagnkynhneigða regluveldi voru útskýrð fyrir þátttakendum. Líklegt þótti að ef fjallað væri um mismununina sem fælist í hugtökunum væru líkur á félagslega æskilegum svörunarstíl meiri. Því voru hugtökin útskýrð á þá leið að heterósexismi fæli í sér tilhneiginguna til að gera ráð fyrir að allir væru gagnkynhneigðir (Jackson, 2006; Pharr, 1988) og að hið gagnkynhneigða regluveldi fælist í gagnkynhneigðri menningu og viðmiðum (Donelson og Rogers, 2004; Warner, 1993). Spurningalistinn byggði einnig á minni þátttakenda um eigin orðanotkun en óvíst er hvort þátttakendur hafi réttilega munað hversu oft eða sjaldan þeir notuðu tiltekin orð/orðalag eins og lýst var (Elmes o.fl., 2006). Til að koma til móts við þátttakendur og þar með tryggja betur réttmæti niðurstaðna var spurt um orðanotkun undanfarinn mánuð frekar en lengra aftur í tímann.

Gagnaöflun og greining

Gagnaöflun fór fram árið 2017 í þremur framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu, sendur var tölvupóstur á 11 skóla og athugað hvort þeir væru reiðubúnir að taka þátt. Tölvupósturinn greindi frá umfjöllunarefni rannsóknarinnar ásamt aldurskilyrðum (18 ára). Skólarnir sem buðust til þátttöku voru ýmist með bekkjar- eða áfangakerfi en spurningalistinn var lagður fyrir í ólíkum fögum. Fjöldi þátttakenda frá hverjum skóla var misjafn, þátttakendur frá Skóla 1 voru 30 (20%), þátttakendur frá Skóla 2 voru 86 (58%) og þátttakendur frá Skóla 3 voru 33 (22%).

Engin skilyrði voru sett um þekkingu eða fræðslu sem þátttakendur gætu hafa fengið um efnið til að útiloka ekki mögulega þátttakendur þó slíkt gæti haft áhrif á svör þeirra. Þátttakendur voru jafnframt ekki spurðir út í slíka fræðslu eða þekkingu því reynt var að safna sem minnstum persónugreinanlegum upplýsingum og halda listanum eins stuttum og hnitmiðuðum og kostur var til að auka líkur á þátttöku og að öllum spurningum væri svarað. Listinn var lagður fyrir í upphafi kennslustunda en fyrirlögnin var aðlöguð að þörfum kennaranna sem samþykktu fyrirlögnina. Fyrirlögnin fór þannig fram að kennararnir kynntu rannsakanda fyrir nemendum sem sagði þeim frá rannsókninni og/eða nemendur lásu upplýst samþykki þar sem efni rannsóknarinnar var útskýrt áður en þeir ákváðu þátttöku. Nemendurnir fengu upplýst samþykki og spurningalistann

í hvítu ómerktu umslagi sem þeir innsigluðu áður en þeir skiluðu inn til að tryggja nafnleynd. Þeir nemendur sem samþykktu þátttöku svöruðu því næst listanum. Eftir að spurningalistanum hafði verið svarað og skilað inn höfðu nemendur tækifæri til að spyrja spurninga og/eða senda tölvupóst á netfang rannsakanda.

Tölfræðileg úrvinnsla gagnanna fór fram í *Excel*, *R* og *JMP 13*. Notað var kí-kvaðrat próf (e. chi-square test) til að athuga hvort munur væri á hópunum og forritin *JMP 13* og *R* þóttu heppilegri til að reikna það. Gögnin voru á Likert-kvarða en mikil skekkja var í þeim því meirihluti þátttakanda taldi sig ekki hafa notað orðalagið og þurfti því að sameina þá sem höfðu notað orðalagið til að ná lágmarks væntigildi um fimm í 20% reita töflunnar (Daniel, 2010). Því var gögnunum breytt í nafnkvarða þar sem þátttakendur skiptust á milli þeirra sem höfðu notað heterósexískt orðalag og þeirra sem höfðu ekki notað það undanfarinn mánuð. Skekkjan í einum lið spurningarinnar um algengi orðanotkunar (transa/tranný) var það mikil að væntigildið náði ekki fimm í 20% reita töflunnar og því var nákvæmt próf Fishers (e. Fishers exact test) notað (Daniel, 2010). Einnig var mikil skekkja þegar spurt var um hversu líklega eða ólíklega þátttakendur töldu sig til að nota orðalagið í mismunandi aðstæðum þar sem margir þátttakendur töldu það ólíklegt. Kí-kvaðrat próf er ekki viðkvæmt fyrir skekkju í gögnum og hægt að nota það á Likert-kvarða þó skekkja sé mikil (McHugh, 2013). Til að reikna lýsandi tölfræði var notast við *Excel*.

Siðferðileg álitamál

Siðferðileg álitamál rannsóknarinnar voru þrjú, að þátttakendur væru ekki orðnir 18 ára, að þátttakendum hafi þótt óþægilegt að svara einhverjum spurningum og að efni rannsóknarinnar var ekki fyllilega skýrt fyrir þátttakendum. Til að tryggja að þátttakendur væru orðnir 18 ára var aldursskilyrðið tekið fram í tölvupóstinum sem sendur var á skólana þegar óskað var eftir þátttöku. Einnig var það tekið fram í bæði upplýstu samþykki og í kynningu á rannsókninni. Að lokum voru þátttakendur beðnir að tilgreina fæðingarár sitt svo ekki væru notuð gögn frá einhverjum sem ekki hefði náð tilskyldum aldri.

Þátttakendum gæti hafa þótt óþægilegt að svara einhverjum spurningum þó það hafi ekki verið raunin í forprófuninni. Í upplýstu samþykki var því tekið fram að þátttakendum væri frjálst að sleppa því að svara spurningum og þeim sérstaklega bent á að sleppa spurningum sem þeim þóttu óþægilegar í kynningunni.

Það er réttur þátttakenda að vita hvert rannsóknarefnið er áður en þeir samþykkja þátttöku (Sigurður Kristinsson, 2013) en hægt er að álykta að það gangi ekki eftir þegar hugtök rannsóknarinnar eru ekki fyllilega útskýrð. Því voru þátttakendum gefin dæmi um spurningar sem þeir áttu von á og þeir hvattir til að skoða spurningalistann áður en þátttaka var samþykkt, bæði í kynningunni og upplýstu samþykki. Því ættu þátttakendur að hafa haft skýra hugmynd um efni rannsóknarinnar áður en þeir ákváðu þátttöku.

Niðurstöður

Niðurstöðukaflinn fjallar um heterósexíska orðanotkun eftir kyngervi þátttakenda þar sem algengi hvers forms orðanotkunarinnar kemur fram, hversu líklega þátttakendur töldu sig til að nota heterósexískt orðalag í ólíkum aðstæðum innan skóla, á netinu og annars staðar samanborið við utan skóla og hvaða áhrif þátttakendur upplifðu af að heyra mismunandi afbrigði orðalagsins. Í sumum tilfellum svöruðu þátttakendur ekki öllum liðum eða spurningum en notuð voru þau svör sem þátttakendur gáfu.

Til að athuga hvort munur væri milli skólanna með tilliti til algengi mismunandi heterósexískrar orðanotkunar voru gerð kí-kvaðrat próf milli skólanna eða Fisher-próf ef væntigildi náði ekki fimm í 20% reita töflunnar (Daniel, 2010). Munurinn var eingöngu marktækur í tveimur

tilfellum, milli Skóla 2 og Skóla 3 varðandi notkun á orðinu *trukkalessa* um stelpu sem hegðaði sér ekki kvenlega ($X^2(1, n = 118) = 4.7032, p = 0.03$). Einnig var munur á milli Skóla 1 og Skóla 2 á notkun orðsins kynskiptingur yfir trans fólk ($X^2(1, n = 116) = 4.3958, p = 0,036$).

Orðanotkun eftir kyngervi

Þessi hluti skoðar kynjamun og algengi heterósexískrar orðanotkunar. Einn þátttakandi flokkaðist undir regnhlífarhugtakið trans og voru svör hans ekki notuð til skoða kynjamun og algengi því hægt er að rekja þau. Heildardreifing svaranna, svörun eftir kyni og p-gildi marktæktarprófs eru í töflu 1.

Tafla 1. Orðanotkun eftir kyngervi

	Kk		Kvk		Alls		p-gildi
	Notuðu ekki (%)	Notuðu (%)	Notuðu ekki (%)	Notuðu (%)	Notuðu ekki (%)	Notuðu (%)	
Gay fyrirbæri	45 (67%)	22 (33%)	74 (91%)	7 (9%)	119 (80%)	29 (20%)	0,0002*
Gay hegðun	48 (72%)	19 (28%)	78 (96%)	3 (4%)	126 (85%)	22 (15%)	<0,0001*
No homo	47 (70%)	20 (30%)	77 (95%)	4 (5%)	124 (84%)	24 (16%)	<0,0001*
Faggi yfir strák	39 (58%)	28 (42%)	77 (95%)	4 (5%)	116 (78%)	32 (22%)	<0,0001*
Faggi/faggalegt	18 (27%)	49 (73%)	49 (61%)	31 (39%)	67 (46%)	80 (54%)	<0,0001*
Lessa	56 (84%)	11 (16%)	75 (93%)	6 (7%)	131 (89%)	17 (11%)	0,087
Trukkalessa	50 (75%)	17 (25%)	68 (84%)	13 (16%)	118 (80%)	30 (20%)	0,16
Kynskiptingur	47 (70%)	20 (30%)	50 (62,5%)	30 (37,5%)	97 (66%)	50 (34%)	0,33
Transa/tranný	61 (91%)	6 (9%)	79 (99%)	1 (1%)	140 (95%)	7 (5%)	0,0473*

Marktækt miðast við p lægra en eða jafnt og 0,05

Strákar voru marktækt líklegri en stelpur til að nota orðin *gay* til að lýsa því að fyrirbæri ($X^2(1, n = 148) = 13,623, p = 0,0002$) eða hegðun ($X^2(1, n = 148) = 17,612, p < 0,0001$) væri heimskuleg eða asnaleg og frasann *no homo* til að ítreka gagnkynhneigð ($X^2(1, n = 148) = 16,75, p < 0,0001$). Þeir voru einnig líklegri til að hafa notað *faggi* yfir strák sem hegðaði sér ekki karlmannlega ($X^2(1, n = 148) = 29,387, p < 0,0001$) eða *faggalegt/faggi* um hegðun sem þeim líkaði ekki ($X^2(1, n = 147) = 17,38, p < 0,0001$). Jafnframt voru strákar líklegri til að hafa notað orðin *transa/tranný* um trans einstakling ($p = 0,0473$). Nákvæmt próf Fishers var notað því væntigildi reita töflunnar náði ekki 5 í yfir 20% tilfella (Daniel, 2010, sjá töflu 1).

Munur var ekki marktækur á notkun orðanna *lessa* ($X^2(1, n = 148) = 2,928, p = 0,087$) og *trukkalessa* ($X^2(1, n = 148) = 1,972, p = 0,16$) yfir stelpu sem hegðaði sér ekki kvenlega þó hærra hlutfall drengja hafi notað orðalagið. Munur á notkun orðsins *kynskiptingur* um trans fólk var heldur ekki marktækur ($X^2(1, n = 147) = 0,951, p = 0,33$) en hærra hlutfall stelpna hafði notað orðið (sjá töflu 1).

Flestir þátttakendur höfðu notað orðin *faggi/faggalegt* því þeim líkaði ekki hegðun (sjá töflu 1). Hlutfall þátttakenda sem hafði notað orðalagið einu sinni til tvisvar undanfarinn mánuð var 26% en 29% höfðu notað það oft. Næst algengasta orðalagið var notkun orðsins *kynskiptingur* (sjá töflu 1). Hlutfall þeirra sem höfðu notað orðið einu sinni til tvisvar undanfarinn mánuð var 21% en 13% höfðu notað orðið oft. Þriðja algengasta orðanotkunin var notkun orðsins *faggi* yfir strák sem hegðaði sér ekki karlmannlega (sjá töflu 1).

Þátttakendur voru einnig beðnir að meta algengi þess að heyra aðra nota heterósexískt orðalag til að skoða algengi orðalagsins í umhverfi þátttakenda. Hlutfall þeirra sem hafði heyrt heterósexískt

orðalag undanfarinn mánuð var 94% sem þýðir að 6% heyrðu ekki heterósexíska orðanotkun undanfarinn mánuð.

Heterósexísk orðanotkun í ólíkum aðstæðum

Athugað var hvort þátttakendur teldu sig jafn líklega til að nota heterósexískt orðalag í ólíkum aðstæðum innan skóla, á netinu og annars staðar samanborið við utan skóla. Tafla 2 sýnir dreifingu svara þátttakenda eftir aðstæðum, fjölda sem svaraði hverjum lið og p -gildi allra aðstæðna samanborið við utan skóla. Marktektarprófið (kí-kvaðrat próf) gefur þó eingöngu upp milli hvaða aðstæðna munur var marktækur en ekki milli hvaða reita (McHugh, 2013). Samanburður var gerður milli aðstæðnanna utan skóla og á skólalóðinni, á göngum skólans, í skólastofum, í íþróttatíma, í búningasklefanum, á netinu og annars staðar. Meira en helmingur þátttakenda taldi sig frekar ólíklega eða ólíklega til að hafa notað heterósexískt orðalag í þeim aðstæðum sem spurt var um (sjá töflu 2).

Marktækur munur var milli aðstæðnanna utan skóla og þriggja annarra aðstæðna, í skólastofunni ($X^2(4, n = 296) = 12,012, p = 0,0173$), í íþróttatíma ($X^2(4, n = 295) = 20,361, p = 0,0004$) og í búningasklefanum ($X^2(4, n = 296) = 18,299, p = 0,0011$). Munur milli aðstæðnanna utan skóla og annarra aðstæðna (á skólalóðinni ($X^2(4, n = 296) = 7,148, p = 0,13$), á göngum skólans ($X^2(4, n = 296) = 6,162, p = 0,19$), á netinu ($X^2(4, n = 296) = 4,583, p = 0,33$) og annars staðar ($X^2(4, n = 295) = 4,573, p = 0,33$) var ekki marktækur (sjá töflu 2).

Tafla 2. Notkun heterósexíks orðalags í ólíkum aðstæðum

	Ólíklegt (%)	Frekar ólíklegt (%)	Hvorki né (%)	Frekar líklegt (%)	Líklegt (%)	Alls (%)	p -gildi
Utan skóla	67 (45%)	30 (20%)	21 (14%)	23 (16%)	7 (5%)	148 (100%)	-
Á skólalóðinni	88 (59%)	26 (18%)	17 (11%)	13 (9%)	4 (3%)	148 (100%)	0,13
Gangar skólans	86 (58%)	24 (16%)	20 (14%)	13 (9%)	5 (3%)	148 (100%)	0,19
Í skólastofum	93 (63%)	28 (19%)	13 (9%)	11 (7%)	3 (2%)	148 (100%)	0,0173*
Í íþróttatíma	103 (70%)	20 (14%)	13 (9%)	8 (5%)	3 (2%)	147 (100%)	0,0004*
Búningsklefinn	103 (70%)	15 (10%)	14 (9%)	12 (8%)	4 (3%)	148 (100%)	0,0011*
Á netinu	84 (57%)	23 (15%)	17 (12%)	16 (11%)	8 (5%)	148 (100%)	0,33
Annars staðar	72 (49%)	26 (18%)	30 (20%)	14 (10%)	5 (3%)	147 (100%)	0,33

*Marktekt miðast við p lægra en eða jafnt og 0,05

Áhrif heterósexískrar orðanotkunar á nemendur í framhaldsskólum

Kannað var hvort þátttakendur upplifðu óþægindi af að heyra heterósexíska orðanotkun þegar orðin beindust að þeim. Tafla 3 sýnir dreifingu svara fyrir hvert form heterósexíks orðalags og hversu margir þátttakendur svöruðu hverjum lið.

Hæst hlutfall þátttakenda fann fyrir óþægindum af notkun orðsins *trukkalessa* um stelpu sem hegðaði sér ekki kvenlega (65%). Notkun orðsins *gay* yfir heimskulega eða asnalega hegðun kom næst verst við þátttakendur en 64% upplifðu óþægindi af orðanotkuninni. Orðanotkunin sem olli þriðja hæsta hlutfall þátttakenda óþægindum að heyra var notkun orðsins *faggi* (63%) yfir strák sem hegðaði sér ekki karlmannlega (sjá töflu 3).

Sjaldgæfast var að þátttakendur upplifðu óþægindi af notkun orðsins *kynskiptingur* um trans fólki (32%). Næst lægst hlutfall þátttakenda upplifði óþægindi af að heyra orðin *transa/tranný* (45%) um trans fólki. Notkun orðanna *faggi/faggalegt* því viðkomandi líkaði ekki hegðun annars aðila olli þriðja lægsta hlutfalli þátttakenda óþægindum (48%, sjá töflu 3).

Hæst hlutfall þátttakenda var hlutlaus eða óviss varðandi upplifun sína af notkun orðanna *kynskiptingur* (34%) og *trannsa/tranný* (36%). Hlutfall þátttakenda sem var hlutlaus eða óviss

varðandi aðra orðanotkun var á bilinu 18–21%. Hæst hlutfall þátttakenda upplifði auk þess engin óþægindi af að heyra orðið *kynskiptingur* (rúmliga 34%). Næst algengast var að orðin *faggi/faggalegt* ollu þátttakendum sem heyrðu það engum óþægindum (32%) og frásinn *no homo* fylgdi svo en 29% upplifðu ekki óþægindi af að heyra hann (sjá töflu 3).

Tafla 3. Áhrif heterósexískrar orðanotkunar á nemendur í framhaldsskólum

	Veit ekki (%)	Hlutlaus (%)	Engin óþægindi (%)	Einhver óþægindi (%)	Nokkuð mikil óþægindi (%)	Mikil óþægindi (%)	Alls (%)
<i>Gay</i> fyrirbæri	6 (4%)	25 (17%)	29 (20%)	28 (19%)	38 (26%)	21 (14%)	147 (100%)
<i>Gay</i> hegðun	8 (6%)	18 (12%)	27 (18%)	27 (18%)	42 (29%)	25 (17%)	147 (100%)
<i>No homo</i>	7 (5%)	23 (15%)	42 (29%)	40 (27%)	19 (13%)	16 (11%)	147 (100%)
Faggi yfir strákar	7 (5%)	20 (13%)	28 (19%)	29 (20%)	18 (12%)	45 (31%)	147 (100%)
Faggi/faggalegt	10 (7%)	19 (13%)	47 (32%)	25 (17%)	20 (13%)	26 (18%)	147 (100%)
Lessa	9 (6%)	18 (12%)	30 (21%)	24 (16%)	39 (27%)	26 (18%)	146 (100%)
Trukkalessa	11 (8%)	15 (10%)	25 (17%)	31 (21%)	30 (20%)	35 (24%)	147 (100%)
Kynskiptingur	17 (12%)	33 (22%)	50 (34%)	17 (12%)	10 (7%)	19 (13%)	146 (100%)
Transa/tranný	22 (15%)	31 (21%)	28 (19%)	22 (15%)	13 (9%)	30 (21%)	146 (100%)

Umræður

Strákar voru líklegri til að nota flest form heterósexíks orðalags en stelpur þó að ekki hafi verið marktækur munur í öllum tilvikum. Munur var á algengi orðanna en flestir þátttakendur (54%) höfðu notað orðin *faggi/faggalegt* um hegðun sem viðkomandi líkaði ekki. Næst algengust var notkun orðsins *kynskiptingur* yfir trans fólk (34%). Sjaldgæfust var notkun orðanna *transa/tranný* um trans fólk (5%). Hlutfall þátttakenda sem hafði notað önnur form heterósexíks orðalags var 11–22%. Hins vegar höfðu 94% heyrð aðra nota heterósexíkt orðalag undanfarinn mánuð. Þátttakendur voru ólíklegir til að nota heterósexíkt orðalag í þeim aðstæðum sem spurt var um og þeir voru ólíklegri til að nota það í kennslustofum, í búningsklefanum og í íþróttatíma en utan skóla. Heterósexíkt orðalag hafði einnig misjöfn áhrif á þátttakendur en öll form þess ollu 45–65% þátttakenda óþægindum fyrir utan orðið *kynskiptingur* en lægst hlutfall þátttakenda fann til óþæginda af því (32%). Næst lægst hlutfall þátttakenda fann til óþæginda af notkun orðanna *transa/tranný* (45%).

Munur var á algengi orðsins *trukkalessa* milli Skóla 2 og Skóla 3 og á orðinu *kynskiptingur* milli Skóla 1 og Skóla 2 sem getur verið merki um ólíkan skólabrag innan þeirra. Þátttakendur voru þó hlutfallslega fáir og því getur samanburðurinn milli skólanna eingöngu gefið vísbendingar um mögulegan mun. Stærri rannsókn þyrfti til að gefa skýrari vísbendingar um mun á heterósexískri orðanotkun milli framhaldsskóla á Íslandi.

Strákar voru líklegri til að hafa notað *gay* yfir hegðun eða fyrirbæri sem þótti heimskulegt eða asnalegt og *faggi* og/eða *faggalegt* um að hegðun stráks væri ekki karlmannleg eða ef þeim líkaði hún ekki. Þeir voru einnig líklegri til að hafa notað frasann *no homo* og *transa/tranný*. Nokkuð samræmi er með þessum niðurstöðum og niðurstöðum rannsókna Nayak og Kehily (1996) og Pascoe (2005), sem þó eru eigindlegar og skoða tengsl karlmennsku við hómófóbíu, en einnig niðurstöðum meginlegra rannsókna Burn (2000), Slaatten o.fl. (2014), Slaatten og Gabrys (2014), Weber og Gredig (2018) og Jóns Ingvars Kjarans (2016). Niðurstöður rannsókna Nayak og Kehily (1996) bentu til að ein birtingarmynd hómófóbíu væri notkun orðsins *gay*

yfir stráka sem sýndu ekki æskilega hegðun. Í niðurstöðum rannsóknar Pascoe (2005) kom í ljós að strákar beindu skammaryrðinu *fag* hver að öðrum ef hegðun þótti ekki karlmannleg. Niðurstöður rannsóknar Burn (2000) benda til að strákar séu líklegri en stelpur til að nota *fag* og álíka orðalag en stelpur. Niðurstöður rannsóknar Slaatten o.fl. (2014) benda einnig til að strákar séu líklegri en stelpur til að nota uppnefni sem tengjast samkynhneigð. Niðurstöður rannsóknar Slaatten og Gabrys (2014) gefa vísbendingar um að strákar séu líklegri til að nota hómófóbísk uppnefni en stelpur. Niðurstöður rannsóknar Weber og Gredig (2018) gefa vísbendingar um að strákar séu líklegri en stelpur til að sýna yrta hómófóbíu. Í rannsókn Jóns Ingvars Kjarans (2016) benda niðurstöðurnar til að strákar séu líklegri en stelpur til að nota orð eins og *faggalegt* yfir mynd af strák sem uppfyllir ekki karlmannleg útlitsviðmið eða yfir tvo stráka að kyssast. Niðurstöður þessarar rannsóknar benda til að heterósexískt orðalag virðist tengjast karlmennsku frekar en kvenleika og styðja því niðurstöður rannsókna Nayak og Kehily (1996), Pascoe (2005), Slaatten o.fl. (2014), Slaatten og Gabrys (2014), Weber og Gredig (2018) og Jóns Ingvars Kjarans (2016) sem benda til að heterósexismi eða hómófóbía tengist karlmennsku.

Heterósexísk orðanotkun var misjafnlega algeng eftir því hvert form hennar var. Þátttakendur voru líklegastir til að hafa notað *faggi/faggalegt* um hegðun sem þeim líkaði ekki. Hugtakið *kærustufaggi* var gefið sem dæmi í skilgreiningu rannsóknarinnar um hvernig faggi gæti verið hluti af orði (sjá hér að framan). Næst algengast var kynskiptingur um trans fólk. Sjaldgæfasta orðanotkunin var hins vegar *transa/tranný* um trans fólk sem gæti bent til að slík orðanotkun hafi ekki fest í sessi hérlendis.

Athugað hefur verið hversu algengt væri að hinsegin nemendur í bandarískum skólum heyrðu skammaryrði á borð við *fag* og *dyke*, frasann *no homo*, neikvæða notkun orðsins *gay* eða uppnefnin *tranny* og *he/she* yfir trans einstaklinga (Kosciw o.fl., 2016). Einnig var gerð rannsókn í Kanada meðal gagnkynhneigðra og hinsegin nemenda og þeir spurðir um algengi neikvæðrar notkunar orðsins *gay* og uppnefna á borð við *faggot*, *lezbo*, *dyke* og *queer* (Taylor o.fl., 2011). Þó að sú rannsókn sem hér er kynnt líkist bæði rannsóknum Kosciw o.fl. (2016) og Taylor o.fl. (2011) að því leyti að báðar gefa þær hugmynd um algengi orðalags sem mætti skilgreina sem heterósexískt er samanburður erfiður því í þessari rannsókn voru þátttakendur beðnir að meta algengi eigin orðanotkunar. Einnig er um ólík tungumál að ræða og ekki sjálfgefið að orðin hafi sömu merkingu. Í þessari rannsókn fjallaði ein spurning um algengi heterósexískrar orðanotkunar í áheyrn þátttakenda þó ekki hafi verið gerður greinarmunur á formum hennar. Í rannsóknum Kosciw o.fl. (2016) og Taylor o.fl. (2011) voru þátttakendur hins vegar spurðir hversu oft þeir hefðu heyrt tiltekna orðanotkun.

Meirihluti þátttakenda taldi sig ólíklega/frekar ólíklega til að nota heterósexískt orðalag í þeim aðstæðum sem spurt var um. Munur var milli aðstæðnanna í kennslustofum, í búningasklefanum og í íþróttatíma samanborið við utan skóla. Fleiri þátttakendur töldu sig líklegri til að nota orðalagið utan skóla en í hinum þremur aðstæðunum. Stór hluti þátttakenda (84%) taldi sig ólíklegan/frekar ólíklegan til að nota orðalagið í íþróttatíma. Niðurstöður rannsóknar Jóns Ingvars Kjarans og Ingólfs Ásgeirs Jóhannessonar (2011) bentu hins vegar til að strákar notuðu orðin *hommi* og *faggi* til að gera lítið úr hver öðrum í íþróttatíma. Þó hér sé ósamræmi á milli niðurstæðna rannsókna fólgaðna fyrir gagnaöflun rannsóknar Jóns Ingvars Kjarans og Ingólfs Ásgeirs Jóhannessonar (2011) fram með viðtölum sem gerir samanburð erfiðan, enda önnur rannsóknaraðferð. Þar með er ekki sagt að heterósexískt orðalag sé aldrei notað í íþróttatíma þó flestir þátttakendur þessarar rannsóknar hafi talið sig frekar ólíklega/ólíklega til að nota orðalagið. Jafnvel er mögulegt að slík orðanotkun sé oft ómeðvitun, einkum þá í „hita leiksins“. Þátttakendur gætu því verið ólíklegri til að muna eftir heterósexískri orðanotkun þegar þeir svöruðu spurningalistanum en brigðult minni þátttakenda er einmitt einn af ókostum spurningalista sem treysta á að þátttakendur svari spurningum eftir minni (Elmes o.fl., 2006) líkt og í þessari rannsókn.

Þátttakendur rannsóknarinnar voru úr þremur framhaldsskólum á höfuðborgarsvæðinu sem ýmist höfðu bekkjar- eða áfangakerfi. Allir þátttakendur höfðu auk þess náð 18 ára aldri og meðalaldurinn var 19,9 ára. Þátttakendur rannsóknarinnar voru 149 og því gefa niðurstöðurnar

einungis vísbendingar um heterósexíska orðanotkun í þessum þremur framhaldsskólum en ekki heildstæða mynd á landsvísu. Niðurstöðurnar gefa heldur ekki vísbendingar um heterósexíska orðanotkun í öðrum bæjarfélögum, á landsbyggðinni eða á öðrum skólastigum en frekari rannsókna er þörf til að skera úr um algengi orðanotkunarinnar við þessar aðstæður.

Í þessari rannsókn var munur á því hversu hátt hlutfall þátttakenda taldi sig hafa notað heterósexískt orðalag (5–54% eftir formum orðalagsins) og hversu hátt hlutfall hafði heyrt aðra nota það (94%). Þessi munur getur hugsanlega skýrst af félagslega æskilegri svörun þátttakenda en frekari rannsókna er þörf til að ákvarða það. Einnig er möguleiki að form rannsóknarinnar hafi haft áhrif þar sem þátttakendur voru beðnir að rifja upp eigin orðanotkun en óvíst er hvort þeir hafi metið hana réttilega. Frekari rannsóknir gætu til dæmis athugað algengi þess að þátttakendur heyri mismunandi form heterósexíks orðalags í íslenskum framhaldsskólum. Einnig gætu aðrar aðferðir en spurningalistar gagnast til að skoða orðalagið frekar, til dæmis viðtöl við gagnkynhneigða og sís eða hinsegin nemendur til að skoða þeirra upplifun af orðanotkuninni.

Skodað var hversu líklega þátttakendur töldu sig til að nota heterósexískt orðalag í ólíkum rýmum innan skólans. Munur á orðanotkun stráka og stelpna var ekki kannaður í mismunandi rýmum eða aðstæðum. Slíkt hefði þó getað gefið skýrari mynd af notkun heterósexíks orðalags innan framhaldsskólans. Einnig hefði verið áhugavert að skoða í hvaða rýmum nemendur framhaldsskóla heyrdðu aðra nota orðalagið en það var ekki gert í rannsókninni.

Könnuð voru áhrif ýmissa forma heterósexíks orðalags á þátttakendur þó munur á áhrifum á stráka og stelpur hafi ekki verið skoðaður. Einnig gæti verið áhugavert að skoða hvort hinsegin nemendur upplifi önnur áhrif af orðalaginu en gagnkynhneigðir og sís nemendur. Sú virðist vera raunin samkvæmt niðurstöðum rannsóknar Taylor o.fl. (2011) því herra hlutfall hinsegin þátttakenda upplifði óþægindi af neikvæðri notkun orðsins *gay* og skammaryrðunum *faggot*, *lezbo*, *dyke* og *queer*. Niðurstöður rannsókna Kosciw o.fl. (2012) og Kosciw o.fl. (2016) bentu til að meirihluti hinsegin nemenda upplifði einnig óþægindi af neikvæðri notkun orðsins *gay* og frasanum *no homo*.

Athygli vakti að orðið kynskiptingur var næst algengasta heterósexíska orðanotkunin en 34% höfðu notað orðið undanfarinn mánuð. Því vakna upp spurningar um ástæðu þess að orðið sé enn notað. Þörf er á frekari rannsóknum til að skýra hvers vegna algengi þessa orðs var meira heldur en flestra annarra heterósexískra orða.

Þátttakendur voru ólíklegri til að upplifa óþægindi af heterósexísku orðalagi um trans fólk. Einungis 32% upplifðu óþægindi af orðinu kynskiptingur og 45% af orðunum *transa/transný* en ástæðurnar gætu verið áhugaverðar. Mögulega gætu trans málefni verið fjarlæg þátttakendum og erfitt fyrir þá að átta sig á þeim. Einnig er möguleiki að þátttakendur hafi ekki gert sér grein fyrir að orðið kynskiptingur sé ekki viðeigandi yfir trans einstaklinga (Trans Ísland, e.d.-a). Þörf er á frekari rannsóknum til að skera úr um áhrif þekkingar á að heyra neikvætt orðalag um trans fólk eða nota slíkt orðalag. Einnig væri áhugavert að skoða ástæður þess að þátttakendur upplifa meiri óþægindi af að heyra annað heterósexískt orðalag eins og *trukkalessa* og *faggi* yfir stelpu eða strák sem hegðar sér ekki kvenlega eða karlmannlega og *gay* yfir asnalega/heimskulega hegðun. Mögulegt er þó að slíkt orðalag sé þátttakendum einfaldlega kunnugra en orðalag sem tengist trans fólk sérstaklega með tilliti til þess að Trans Ísland sem berst fyrir réttindum trans fólks var ekki stofnað fyrr en 2007 (Trans Ísland, e.d.-b). Réttindabarátta samkynhneigðra hefur hins vegar varað lengur hérlendis en Samtökin '78 voru stofnuð 1978 (Þóra Björk Hjartardóttir, 2005).

Heterósexísk orðanotkun getur verið ómeðvitund eða falist í notkun óviðeigandi orða, líkt og virðist eiga við um orðið kynskiptingur í þessari rannsókn. Rannsóknin mælir þó ekki hómófóbíu, bífóbíu eða transfóbíu þó þær geti endurspeglast í heterósexísku orðalagi en slíkt gæti verið efni annarra rannsókna. Einnig skoðar rannsóknin eingöngu nokkrar birtingarmyndir heterósexíks orðalags. Skilningsleysi eða ónærgættnar spurningar eins og Jón Ingvar Kjarran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson (2010) lýstu gætu verið önnur form heterósexíks orðalags en einnig gætu birtingarmyndirnar verið aðrar og slíkt efni í frekari rannsókni.

Lokaorð

Niðurstöður rannsóknarinnar gefa vísbendingar um að heterósexískt orðalag sé misalgennt eftir birtingarmyndum þess. Rúmlega helmingur þátttakenda hafði á einhverjum tímapunkti undanfarinn mánuð notað heterósexísk orð. Orðin *faggi/faggalegt* voru oftast notuð og þá í þeirri merkingu að viðkomandi líkaði ekki tiltekin hegðun. Niðurstöðurnar benda einnig til þess að strákar séu líklegri en stelpur til að nota heterósexískt orðalag. Niðurstöðurnar gefa vísbendingar um að nemendur íslenskra framhaldsskóla séu ólíklegri til að nota heterósexískt orðalag í skólastofunni, í íþróttatíma og í búningasklefanum en utan skólans. Um eða yfir helmingur þátttakenda upplifði óþægindi af flestum formum heterósexíks orðalags. Það sem þó vakti athygli var hve hátt hlutfall nemenda hafði notað orðið kynskiptingur um trans fólk og að það olli þátttakendum síst óþægindum að heyra *kynskiptingur* og *transa/tranný* um trans fólk. Slíkt gæti bent til að framhaldsskólanemar geri sér síður grein fyrir neikvæðri merkingu orðanna, að minnsta kosti varðandi notkun orðsins *kynskiptingur*. Aftur á móti virtust þeir meðvitaðri um neikvæða merkingu annars heterósexíks orðalags.

Hinsegin nemendur eru ekki þeir einu sem gætu upplifað óþægindi af að heyra heterósexískt orðalag (Kosciw o.fl., 2016; Taylor o.fl., 2011) og um eða yfir helmingur þátttakenda rannsóknarinnar upplifði óþægindi í einhverjum mæli af að heyra flest form þess (eða þegar það beindist að þeim). Taylor o.fl. (2011) bentu á að gagnkynhneigðir nemendur urðu fyrir barðinu á hómófóbískum uppnefnum, þeir áttu vini eða vandamenn sem voru hinsegin eða þeir skömmuðust sín fyrir að hafa notað uppnefnið sem gæti möguleg skýrt óþægindin sem þeir upplifðu af að heyra orðanotkunina. Einnig gætu nemendur hafa hlotið einhverja fræðslu eða menntun sem gerði þá meðvitaðri um málefni hinsegin fólks.

Mögulegt er að einhverjir framhaldsskólanemar sem nota heterósexískt orðalag sjái ekki hag sinn í að hætta orðanotkuninni þó þeir fái fræðslu og kennslu um skaðsemi orðalagsins og málefni hinsegin fólks. Heterósexísk orðanotkun gæti þjónað þeim tilgangi að áminna einstaklinginn sem orðalaginu er beint að um að tiltekin hegðun samræmist ekki viðmiðum hins gagnkynhneigða regluveldis varðandi kyngervi. Orðanotkunin getur þó einnig falið í að tryggja að hegðun þess sem talar sé túlkun innan gagnkynhneigðra viðmiða, til dæmis með notkun frasans *no homo*. Því er mögulegt að einhverjir upplifi að heterósexísk orðanotkun hafi jákvæð áhrif á félagslega stöðu sína meðal samnemenda.

Niðurstöður rannsóknar Pascoe (2005) og Jóns Ingvars Kjarans (2016) gefa dæmi um hegðun eða líkama sem eru jaðarsettir með orðanotkun sem er álík heterósexískri. Í niðurstöðum rannsóknar Pascoe (2005) voru strákar uppnefndir *fag* til dæmis fyrir að sýna tilfinningar, gera mistök og sýna öðrum strákum of mikinn áhuga. Í niðurstöðum rannsóknar Jóns Ingvars Kjarans (2016) voru lýsingarorðin *faggalegur* og *trukkur* notuð yfir karla og konur sem fylgdu ekki kynjuðum viðmiðum um útlit. Í niðurstöðum rannsóknar Pascoe (2005) kom einnig fram að orðið *gay* væri notað sem samheiti fyrir heimskulegt og notað yfir til dæmis föt, kvikmyndir eða jafnvel hóp af fólki. Því virðist í sumum tilfellum sem svo að ekki þurfi mikið til að orðalagi álíkt heterósexískri orðanotkun sé beint að einstaklingum. Raunar virðist orðanotkunin samkvæmt rannsóknum Pascoe (2005) og Jóns Ingvars Kjarans (2016) þjóna þeim tilgangi að jaðarsetja líkamsvöxt eða hegðun sem virðist mannleg (eins og að hafa tilfinningar, gera mistök og sýna öðru fólki (af sama kyni) áhuga) en samræmist ekki viðmiðum um kyngervi. Hafa þarf í huga að rannsókn Pascoe (2005) var framkvæmd í Bandaríkjunum og fyrir tæplega 15 árum svo niðurstöðurnar gefa frekar vísbendingar um mögulega orðanotkun hérlendis en raunhæfa mynd.

Hinsegin nemendur væru ekki einir um að hagnast á því að draga úr eða uppræta heterósexískt orðalag heldur einnig gagnkynhneigðir sískynja nemendur sem upplifa óþægindi af að heyra það. Slíkt er í samræmi við rannsókn Taylor o.fl. (2011) sem benti jafnframt á að jákvæður skólabragur þar sem margbreytileikanum er fagnað væri í hag allra nemenda, burtséð frá kynhneigð, kyngervi eða menningarlegum bakgrunni og samræmist það Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Meðal þeirra þátta sem Taylor o.fl. (2011) og Kosciw o.fl. (2016) töldu að gætu stuðlað að jákvæðum skólabrag var að skólastefnur og námskrár taka tækju

tillit til hinsegin nemenda. Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012) tilgreinir nú þegar kyn og kynhneigð sem þætti sem geta valdið mismunun og nemendur eigi að hljóta fræðslu um innan grunnþáttarins „jafnrétti“.

Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012) bendir einnig á að meðal þeirra þátta sem nemendur eiga að hljóta þjálfun í eru samskipti sem einkennast af skilningi á jafnrétti og mannréttindum viðmælandans. Heterósexísk orðanotkun framhaldsskólanemenda samræmist því ekki Aðalnámskrá framhaldsskóla (Mennta- og menningarmálaráðuneytið, 2012). Ætla má að ef hægt er að draga úr notkun heterósexísks orðalags meðal framhaldsskólanemenda komi það öllum nemendum til góða, bæði meðan á námi stendur og í samfélaginu.

Heterosexist words used by Icelandic upper secondary school students

The research is about heterosexist vocabulary among students in Icelandic secondary schools but the vocabulary can take different forms. Researches point to heterosexist vocabulary causing students discomfort but few Icelandic researches exist about the topic. The goal of the research was to describe a specific Icelandic form of this vocabulary. Heterosexist vocabulary in this research consists of both Icelandic words and English loanwords. The vocabulary was defined as the usage of the words *faggi/faggalegt* (*fag/fagish*) to describe a behaviour the speaker does not like or a boy whose behaviour does not adhere to masculine norms, or the word *gay* to describe a behaviour or a phenomenon that is stupid or out of place. The phrase *no homo* to underline ones heterosexuality was also considered to be an example of this vocabulary and the words *trukkalessa* (*dyke*) and *lessa* (*lezza*) to describe a girl whose behaviour does not adhere to feminine norms. Negative words to describe someone who is trans like *kynskiptingur* (an old term over trans individuals that is not considered appropriate anymore) and *transa/tranný* (*tranny*) were also considered to belong to heterosexist vocabulary. The research focuses on the prevalence of heterosexist vocabulary, gender differences in usage, if participants were more or less likely to use the vocabulary in different situations inside of school, on the internet and in other places compared to outside of school and how different forms of the vocabulary affected participants. A questionnaire was used to collect data from participants who were 18 years old or older (n=149) in three Icelandic secondary schools. Of the 149 participants 67 identified as male, 81 identified as female and one identified differently. The average age of participants was 19,9 years old. The schools were all located in the capital area of Iceland and had either class centered education or course-centered education. The prevalence of heterosexist vocabulary was different depending on forms. Participants were least likely to have used *transa/tranný* to refer to a trans individual but only 5% had used it in the past month. Participants were most likely to have used the words *faggi/faggalegt* to describe behaviour they did not like (54% had used it in the past month) and second most likely to use the Icelandic word *kynskiptingur* but 34% of participants had used it the past month. Prevalence of other forms of heterosexist vocabulary was between 11-22%. Boys were statistically more likely than girls to have used the words *gay* to describe a behaviour or a phenomenon they found stupid or out of place, *faggi/faggalegt* both to describe a behaviour the speaker did not like and a boy whose behaviour does not adhere to masculine norms, also they were more likely to have used the phrase *no homo* and *transa/tranný*. The difference in usage on other forms of heterosexist vocabulary was not statistically significant. There was a statistical difference in how likely or unlikely participants estimated the likelihood of themselves using heterosexist vocabulary in three different situation inside of school compared to outside of school. Those situations were the locker room, in gym classes and in the classroom but higher percentage of participants estimated themselves

unlikely to use the vocabulary in these three situations compared to outside of school. The effects heterosexual vocabulary had on participants differed between forms. Fewer participants experienced discomfort from the word *kynskiptingur* (32%) to imply that someone is trans than other forms of heterosexual vocabulary. Participants were most likely to experience discomfort from the words *trukkalessa* (65%), *gay* to describe a behaviour that is considered stupid or out of place (64%) and *faggi/faggalegt* to describe a boy whose behaviour does not adhere to masculine norms (63%). Percentage of participants who felt discomfort of other forms of heterosexual vocabulary was between 45%–61%. The results point to Icelandic secondary school students using heterosexual vocabulary but that the amount differs between forms of the vocabulary. It also points to students that hear the vocabulary experiencing discomfort. If there is a possibility to lessen the use of heterosexual vocabulary amongst Icelandic secondary school students it could benefit students both while studying and in the future.

Key words: Heterosexual vocabulary, heterosexism, homophobia, heteronormativity, gender, secondary school students.

Um höfundana

Aðalbjörg Eva Aðalsteinsdóttir (aea5@hi.is) útskrifaðist árið 2017 með M.Ed.-gráðu í menntun framhaldsskólakennara frá Háskóla Íslands og hefur starfað við rannsóknarvinnu og sem aðstoðarkennari við Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Þessi grein er byggð á megindelegum hluta meistara ritgerðar hennar. Áhugasvið hennar sem rannsakanda beinist að hinsegin fræðum, kyngervi og jafnrétti.

Jón Ingvar Kjarran (jik@hi.is) er dósent við Menntavísindasvið, Deild menntunar og margbreytileika. Rannsóknir hans eru einkum á sviði kynjafræða, félagsfræði menntunar, hinseginfræða og hvers kyns margbreytileika.

About the authors

Aðalbjörg Eva Aðalsteinsdóttir (aea5@hi.is) graduated with an M.Ed. in Upper Secondary School Teaching from the University of Iceland in 2017 and has worked in research and as an assistant teacher at the Educational department of the University of Iceland. This article is based on the quantitative part of her masters thesis. Her research interests lies in queer studies, gender studies and equality.

Jón Ingvar Kjarran is associate professor at the School of Education, University of Iceland, Department of education and diversity. His researches focus on gender studies, sociology of education, queer studies and all kinds of diversities.

Heimildir

- Aultman, B. (2014). Cisgender. *Transgender Studies Quarterly*, 1(1-2), 61–62. doi:10.1215/23289252-2399614
- Bennett, K. (1992). Feminist bisexuality: A both/and option for an either/or world. Í E. Weise (ritstjóri), *Closer to home: Bisexuality and feminism* (bls. 205–231). Seattle: The Seal Press.
- Burn, S. M. (2000). Heterosexuals' use of "fag" and "queer" to deride one another: A contributor to heterosexism and stigma. *Journal of Homosexuality*, 40(2), 1–11. doi:10.1300/J082v40n02_01
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Collier, K. L., Bos, H. M. W. og Sandfort, T. G. M. (2013). Homophobic name-calling among secondary school students and its implications for mental health. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(3), 363–375. doi:10.1007/s10964-012-9823-2
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2. útgáfa). Cambridge: Polity Press.

- Daniel, W. W. (2010). *Biostatistics. Basic concepts and methodology for the health sciences* (9. útgáfa). Hoboken, NJ: Wiley.
- Donelson, R. og Rogers, T. (2004). Negotiating a research protocol for studying school-based gay and lesbian issues. *Theory Into Practice*, 43(2), 128–135. doi:10.1207/s15430421tip4302_6
- Eckert, P. (1989). The whole woman: Sex and gender differences in variation. *Language Variation and Change*, 1(3), 245–267. doi:10.1017/S095439450000017X
- Elmes, D., Kantowitz, B. H. og Roediger III, H. L. (2006). *Research methods in psychology* (8. útgáfa). Belmont: Thomson Wadsworth.
- Gentile, D. M. (1993). Just what are sex and gender, anyway? A call for a new terminological standard. *Psychological Science*, 4(2), 120–122. doi:10.1111/j.1467-9280.1993.tb00472.x
- Guasp, A., Statham, H., Jadvá, V. og Daly, I. (2012). *The school report. The experience of gay young people in Britain's schools in 2012*. Sótt af https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/The_School_Report__2012_.pdf
- Herek, G. M. (2000). The psychology of sexual prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 9(1), 19–22. doi:10.1111/1467-8721.00051
- Herek, G. M. (2004). Beyond “homophobia”: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research & Social Policy*, 1(2), 6–24. doi:10.1525/srsp.2004.1.2.6
- Jackson, S. (2006). Gender, sexuality and heterosexuality. *The complexity (and limits) of heteronormativity. Feminist Theory*, 7(1), 105–121. doi:10.1177/1464700106061462
- Jón Ingvar Kjaran. (2016). „Faggi, tappi, lessa, feit eða heit“: Orðtíðni framhaldsskólanema um staðalmyndir kynhneigðar og kyngervis. *Netla – Véftímarit um uppeldi og menntun*. Sótt af http://netla.hi.is/greinar/2016/ryn/09_ryn_arsrit_2016.pdf
- Jón Ingvar Kjaran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson. (2010). „Ég myndi alltaf enda með einhverri stelpu“: Eru framhaldsskólar á Íslandi gagnkynhneigðir? *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2010*. Sótt af <http://netla.hi.is/menntakvika2010/017.pdf>
- Jón Ingvar Kjaran og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson. (2011). Er rýmið í íslenskum framhaldsskólum gagnkynhneigt? Búningsklefinn, leikfímisalurinn og skólastofan. Í Ása Guðný Ásgeisdóttir, Helga Björnsdóttir og Helga Ólafsdóttir (ritstjórar), *Þjóðarspejillinn 2011. Rannsóknir í félagsvísindum XII* (bls. 332–339). Sótt af http://skemman.is/stream/get/1946/10261/25581/3/Felagsogmannv_deild.pdf
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Bartkiewicz, M. J., Boesen, M. J. og Palmer, N. A. (2012). *The 2011 national school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools*. Sótt af [https://www.glsen.org/sites/default/files/2011 National School Climate Survey Full Report.pdf](https://www.glsen.org/sites/default/files/2011%20National%20School%20Climate%20Survey%20Full%20Report.pdf)
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Giga, N. M., Villenas, C. og Danischewski, D. J. (2016). *The 2015 national school climate survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth in our nation's schools*. Sótt af [https://www.glsen.org/sites/default/files/2015 National GLSEN 2015 National School Climate Survey %28NSCS%29 - Full Report_0.pdf](https://www.glsen.org/sites/default/files/2015%20National%20School%20Climate%20Survey%20-%20Full%20Report_0.pdf)
- McHugh, M. L. (2013). The chi-square test of independence. *Biochemia Medica*, 23(2), 143–149. doi:10.11613/BM.2013.018
- Mennta- og menningarmálaráðuneytið. (2012). *Aðalnámskrá framhaldsskóla 2011: Almennur hluti* (2. útgáfa). Sótt af <https://www.stjornarradid.is/verkefni/menntamal/namskrar/>
- Nayak, A. og Kehily, M. J. (1996). Playing it straight: Masculinities, homophobias and schooling. *Journal of Gender Studies*, 5(2), 211–230. doi:10.1080/09589236.1996.9960644
- Nicolas, G. og Skinner, A. (2012). “That’s so gay!” Priming the general negative usage of the word *gay* increases implicit anti-*gay* bias. *The Journal of Social Psychology*, 152(5), 654–658. doi:10.1080/00224545.2012.661803
- Pascoe, C. J. (2005). ‘Dude, you’re a fag’: Adolescent masculinity and the *fag* discourse. *Sexualities*, 8(3), 329–346. doi:10.1177/1363460705053337
- Payne, E. C. (2007). Heterosexism, perfection, and popularity: Young lesbians’ experiences of the high school social scene. *Educational Studies*, 41(1), 60–79. doi:10.1080/00131940701309054
- Pharr, S. (1988). *Homophobia: A weapon of sexism*. Inverness: Chardon.
- Renold, E. (2005). *Girls, boys and junior sexualities: Exploring childrens’ gender and sexual relations in the primary school*. Abingdon: RoutledgeFalmer.
- Rich, A. (1980). Compulsory heterosexuality and lesbian existence. *Signs*, 5(4), 631–660. Sótt af <http://links.jstor.org/sici?sici=0097-9740%28198022%295%3A4%3C631%3ACHALE%3E2.0.CO%3B2-2>
- Sigurður Kristinsson. (2013). Siðfræði rannsókna og siðanefndir. Í Sigríður Halldórsdóttir (ritstjóri), *Handbók í aðferðafræði rannsókna* (bls. 71–88). Akureyri: Háskólinn á Akureyri.
- Slaatten, H., Anderssen, N. og Hetland, J. (2014). Endorsement of male role norms and *gay*-related name-calling. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(3), 335–345. doi:10.1037/a0033734
- Slaatten, H. og Gabrys, L. (2014). *Gay*-related name-calling as a response to the violation of gender norms. *The Journal of Men’s Studies*, 22(1), 28–33. doi:10.3149/jms.2201.28

- Slangurorðabókin. (2011). Kærustufaggi. Í Einar Björn Magnússon og Guðlaugur Jón Árnason (ritstjórar), *Slangurorðabókin*. Sótt þann 30.05.2017 af <http://slangur.snara.is/?p=5492>¹
- Sugano, E., Nemoto, T. og Operario, D. (2006). The impact of exposure to transphobia on HIV risk behavior in a sample of transgendered women of color in San Francisco. *AIDS and Behavior*, 10(2), 217–225. doi:10.1007/s10461-005-9040-z
- Taylor, C., Peter, T., McMinn, T. L., Elliott, T., Beldom, S., Ferry, A., . . . Schachter, K. (2011). *Every class in every school: The first national climate survey on homophobia, biphobia, and transphobia in Canadian schools. Final report*. Sótt af <https://egale.ca/wp-content/uploads/2011/05/EgaleFinalReport-web.pdf>
- Trans Ísland. (e.d.-a). *Orðalisti*. Sótt af <http://trans.samtokin78.is/upplýsingar/ordalisti/>
- Trans Ísland. (e.d.-b). *Um félagið*. Sótt af <http://trans.samtokin78.is/um-felagid/>
- Trans Ísland. (e.d.-c). *Hvað er að vera trans?* Sótt af <http://trans.samtokin78.is/upplýsingar/trans/>
- Warner, M. (1993). Introduction. Í M. Warner (ritstjóri), *Fear of a queer planet. Queer politics and social theory* (bls. vii–xxxi). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Weber, P. og Gredig, D. (2018). Prevalence and predictors of homophobic behavior among high school students in Switzerland. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 30(2), 128–153. doi:10.1080/10538720.2018.1440683
- Dóra Björk Hjartardóttir. (2005). Baráttan um orðin. Orðanotkun tengd samkynhneigð. *Íslenskt mál*, 26, 83–122. Sótt af https://timarit.is/view_page_init.jsp?pageId=5414561

Aðalbjörg Eva Aðalsteinsdóttir og Jón Ingvar Kjaran (2019). Heterósexísk orðanotkun íslenskra framhaldsskólanema. Netla – Vef tímarit um uppeldi og menntun. Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2019/ryn/08>
DOI: <https://doi.org/10.24270/netla.2019.8>

¹ Slangurorðabókin liggur niðri vegna uppfærslu þegar greinin birtist.